

mišljenja i komentari

Osam sati

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Čak! Čelična vrata škljocnu, a u njezinim čeljustima umalo ostade moj kažiprst – u zadnji sam ga čas izvukao! “Znate”, velim kolegama, “dobio bih lijepe novce.” “Jer nisam osiguran samo preko Instituta nego imam i privatnu policu osiguranja. Osim toga – povreda na radnom mjestu, a to znači bolovanje na ne znam koliko mjeseci i to s punom plaćom.” Pa nastavih: “A bio bi to i zanimljiv pravni slučaj. Jer mogao bih tražiti odštetu zbog umanjene radne sposobnosti budući da više ne mogu tipkati s deset prstiju, no protustranka bi to osporavala tvrdeći da nisam zaposlen na radnom mjestu daktilografa, nego znanstvenog savjetnika, za kojeg se ta kvalifikacija ne zahtijeva.” Kolege se smiju, smijem se i ja – ali nije nam do smijeha, meni ponajmanje. Moj prst mogao je biti prva žrtva zaštite ljudi i imovine. Jer to mi se sigurno ne bi dogodilo da nisu instalirana nova vrata, vrata koja se sama zatvaraju – električkom bravom.

Neki kažu da nam je naše Ministarstvo postavilo takve brave kako bismo se zaštitili od provalnika i drugih uljeza. Drugi pak kažu da je riječ o novoj i nadasve učinkovitoj kontroli radnog vremena. Sad će se, vele, točno znati gdje je tko i što radi. Jer ravnatelj će moći svakog trenutka vidjeti što mu vrata govore – izravno na svom kompjutoru. (Kao da nema pametnijeg posla!)

Kako jedna elektronička brava (na karticu) može obraniti institut od lopova? Naše znanstvene organizacije nisu banke, pa da moraš jurnuti, prestrašiti službenike i stranke, dignuti novac i izjuriti kroz vrata. Onaj tko hoće provaliti, učinit će to u gluho doba noći i pri tome mu jedna brava, pa bila ona i elektronička, neće predstavljati prepreku – ako se već ne odluči ući kroz prozor. Osim toga, treba svladati i noćnog čuvara...

Ipak će biti da je tu riječ o kontroli radnog vremena.

Prvi put sam se s tim pojmom susreo u dobi od dvadeset i nešto godina. Pisao sam za listove Vjesnikove kuće i kad bih nešto napisao, donio bih rukopis u uredništvo. Prvi dan dođoh u osam. Nikog u redakciji nema, osim čistačice. “Znate”, veli, “novinara još nema.” “Novinari dolaze kasno”, potrudila se da mi objasni, “tek negdje oko 11 sati, jer su čitave noći pisali članke.”

Jesu li čitave noći pisali, vino pili ili žene ljubili, ne znam, ali da ih na poslu neće biti do podneva bilo je jasno kao bijeli dan. Još je jasnije bilo da za svojim stolom neće prosjediti osam sati, koliko im zakon nalaže. Zakon? Kakav zakon! “Osam sati rada, osam sati spavanja, osam sati kulturnog uzdizanja”, bila je krlatica marksizma kojom je, treba i to reći, taj pokret stupio u političku borbu. No i više od toga. Ideja marksizma nije da se čovjek iscrpi radom (za ne znam čije interese) nego da radi onoliko koliko mu treba ne samo za podmirenje osnovnih životnih potreba nego i da bi se ostvario kao ljudsko biće. A upravo to čovjeku, kao čovjeku treba: trećinu dana da radi, trećinu dana da se odmara (spava), a trećinu dana da meditira.

Je li baš tako?

“Ja sam čitala”, reče meni jedna mlada suradnica (srećom, nije moja), “da je čovjeku prirodno dnevno raditi dva sata.” “Naime, upravo je toliko trebalo našem pretku da sakupi hranu što će je tog dana pojesti. Svaki dulji rad izaziva nelagodu, a može i zdravlju naškoditi!” Je li baš tako?

Nije tako. Osmosatno radno vrijeme postoji samo od 19. stoljeća, od industrijske revolucije. Seljaci nisu nikad radili osam sati – radili su koliko su trebali. Zimi je trebalo samo nahraniti stoku, u proljeće i jesen trebalo je orati i sijati, u ljeto žeti. Nije se tu pitalo za radno vrijeme! Žetva nije gotova dok se svo živo nije spremilo u žitnice. A trebalo je raditi brzo, jer je iznenadni pljusak mogao uništiti čitavu ljetinu. Ali nakon žetve nije se radilo. Nakon žetve se slavilo, jelo, pilo – do iznemoglosti.

Nije drugačije bilo ni s obrtnicima. Kada je došla preda, tkalo se sve do zore. No kada je posao bio gotov, roba isporučena, leglo se i pilo. Tek je tvornička proizvodnja uvela radno vrijeme. Trebalo je osigurati da svi radnici u tvornici rade zajedno, a to je moguće samo ako svi zajedno dođu i zajedno s posla odu. Trebalo je osigurati i da skupi strojevi rade 24 sata na dan, i onda radnom ritmu strojeva prilagoditi radnike. A to znači da treba raditi u smjenama. I što je prirodnije, nego podijeliti dan na tri dijela (jutro, popodne, noć) i prema tom ritmu organizirati smjene?

No industrijsko je doba iza nas. Danas samo svaki dvadeseti Amerikanac radi izravno u proizvodnji. Štoviše, 40 posto ih se bavi informatičkim poslovima, dakle poslovima za koje ne treba ništa osim osobnog računala. I naš znanstvenik, kemičar, sve manje vremena provodi u laboratoriju, s epruvetom u ruci. Nema tog kemičara koji barem pola radnog vremena ne provede za računalom. Neki provode i cijelo radno vrijeme. Pri tome mislim na kolege koji se bave teorijskom kemijom, molekularnim modeliranjem. A takvih je sve više.

I što sad? Dok praksa kaže jedno, propisi traže drugo. Čitati stručnu literaturu mogu i kod kuće, isto tako kod kuće mogu pisati znanstvene članke, pretraživati baze podataka na internetu ili izračunavati svojstva molekula. Razmišljati o znanstvenim problemima mogu u parku, u šumi, u tramvaju, u kafiću, pijući kavu ili pivo... Štoviše, trebao bih dobiti i naknadu jer koristim svoj privatni prostor za potrebe svoga poslodavca.

No to nije tako – i ne može biti tako. Jer dok u jednoj Americi reklamiraju kompjutorizirani ured u kojem ravnatelj može upravljati svojim poduzećem u pidžami, iz svoje kuće, kod nas se tjera znanstvenike da moraju biti na poslu cijelo radno vrijeme, osam sati – jer tko bi inače znao rade li ti ljudi uopće?